

Oppimisvaikeudet ja niiden huomioiminen liikuntaharrastuksessa

Katja Ala-Kauhaluoma Neuropsykologiaan erikoistuva psykologi

Sari Kantelinen Neuropsykologi (ET)

Liito-koulutusten neuropsykologisten osuuksien tavoite

- ▶ Auttaa valmentajaa omassa valmennustyössään ymmärtämään, että lapsen ”outo / häiritsevä” käytös ei johdu lapsen haluttomuudesta suoriutua hyvin tai valmentajan ominaisuuksista ja taidoista, vaan on osa erityislapsen oirekuvaa -> tieto voi auttaa asennoitumaan eri tavalla
- ▶ ” Kids do well if they can”- asenne (Ross Greene)
- ▶ Antaa valmentajille tietoa oppimisvaikeuksista
- ▶ Herätellä pohdintaa ja tarjota ajatuksia siitä, miten tukea liikuntaharrastuksissa niitä lapsia, joilla on oppimisvaikeuksia. On hyvä jossain määrin tuntea erilaisia oppimisvaikeuksia, sillä täysin sama ohjaus ja tuki ei välttämättä aina auta kaikkia lapsia

Mitä hyötyä valmentajalle voi olla oppimisvaikeuksiin liittyvästä tiedosta?

- ▶ Oppimisvaikeudet eivät ainoastaan hankaloita oppimista koulussa, vaan lisäksi voivat vaikuttaa toimimiseen arjessa ja harrastuksissa
- ▶ Oppimisvaikeudet eivät näy päällepäin, voi olla vaikea tunnistaa
- ▶ Usein keinot tukea löytyvät, kunhan taustalla on ymmärrys ilmiöstä

Mitä oppimisvaikeudet ovat?

- ▶ Oppimisvaikeudet ilmenevät hitaana tai poikkeavana taitojen oppimisena
- ▶ Oppimisvaikeuksia esiintyy noin 5-10%:lla lapsista

Tyypillisimmät oppimisvaikeudet

- ▶ Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus
- ▶ Matematiikan oppimisvaikeus
- ▶ Kehityksellinen kielihäiriö (ent. kielellinen erityisvaikeus)
- ▶ Visuaalisen hahmottamisen vaikeudet + motoriset vaikeudet
- ▶ Tarkkaavuushäiriöt (käsitelty aikaisemmassa koulutuksessa)
- ▶ Toiminnanohjauksen vaikeudet (käsitelty aikaisemmassa koulutuksessa)

Case Eemeli, 3. lk

- Puuhastelee usein omiaan luokassa
- Ei ryhdy tekemään tehtäviä tai toimimaan, kun ohjeet on annettu
- Ajautuu usein kesken tekemisen puuhaamaan muuta
- Joutuu välitunneilla kahnauksiin toisten lasten kanssa, toisinaan tönimisiä
- Erityisesti iltapäiväkerhossa oleminen on levotonta ja huoltajaa pyydetään usein hakemaan Eemeli pois kesken iltapäivän
- Koulussa monissa oppiaineissa hankaluutta, niin matematiikassa kuin liikunnassakin

Case Eemeli

- ▶ Mitä ajatuksia Eemelistä ja Eemelin haasteista herää?

Case Eemeli

- ▶ Tuli tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ryhmäkuntoutukseen lastenpsykiatrian läheteellä
- ▶ Ryhmätilanteissa alettiin kiinnittää huomiota siihen, että kuulumistilanteissa muiden lasten kertoillessa innokkaasti kuulumisiaan, Eemeli toistuvasti totesi, ettei muista mitä on tehnyt viikonloppuna tai että ei halua kertoa
- ▶ Vaikka Eemeli istui rauhassa pöydän ääressä, kun ohjeita annettiin, ei ryhtynyt tekemään niiden mukaisesti. Myöhemmin kyseli, mitä pitikään tehdä -> huomattiin, ettei ymmärtänyt ohjeita
- ▶ Toisinaan leikkitilanteet sujuivat, toisinaan eivät -> tutut leikit helppoja, monimutkaisemmin selitettävät, kuten silmäniskumurhaaja tai maa-leikki olivat vaikeita. Samoin kielelliset leikit, kuten Arvaa mikä olen-leikki, olivat vaikeita
- ▶ Saattoi juosta leikissä väärään suuntaan -> ei ymmärtänyt käsitettä ”myötäpäivään”
- ▶ Kuntoutuksen edetessä alkoi herätä epäily kielellisistä haasteista. Pyydettiin lähettävältä taholta neuropsykologinen tutkimus, jonka tulosten perusteella tarkentui kuva kehityksellisestä kielihäiriöstä

Kehityksellinen kielihäiriö

- ▶ **Kehityksellinen kielihäiriö (aiemmin kielellinen erityisvaikeus) 1-7 %**
- ▶ Tunnistaminen:
  - Kielen/puheen kehitys hidasta verrattuna muuhun kognitiiviseen kehitykseen
  - - kielen tuottamisen vaikeutta ja/tai ymmärtämisen vaikeutta, puhe voi olla epäselvää
  - Ohjeiden ymmärtäminen vaikeaa
  - - Ymmärtämisen vaikeutta voi olla vaikea tunnistaa. Voi näyttäytyä levottomuutena ja keskittymättömyytenä, häiriökäyttäytymisenä tai vetäytymisenä
  - Kielellinen työmuisti voi olla kapea

Kehityksellinen kielihäiriö

- **-Vaikeudet sosiaalisessa kanssakäymisessä**
- - taustalla se, että ei ymmärrä, mitä toinen tarkoittaa
- - tulkintavirheitä, jotka johtuvat ymmärtämisen vaikeudesta
- - vaikeudet löytää sanoja ja kertoa omista ajatuksista, mielipiteistä ja tarpeista-> Voi joutua ottamaan avuksi muita keinoja, kuten tönimisen. Mahdollisesti hermostumisia pettymystilanteissa. Voi myös näkyä vetäytymisenä vuorovaikutuksesta.

- Jos lapsella on vuorovaikutusongelmia, on hyvä pitää mielessä myös kielellisen toimintakyvyn häiriö mahdollisuutena

Kehityksellinen kielihäiriö

- ▶ Vaikka vaikeuksia kielen ymmärtämisessä tai tuottamisessa, kuitenkin iänmukaiset päättelytaidot visuaalisella puolella -> kannattaa hyödyntää piirroksia, kuvatukea ja mallintamista. Voi olla parempi **näyttää miten tehdään**, kuin selittää miten tehdään. Lapsen kannattaa ehkä olla jonossa viimeisenä, jolloin hän ehtii nähdä monta kertaa miten muut tekevät ennen omaa vuoroa
- ▶ Puhutut ohjeet selkokielellä ja pilkotusti. Ymmärtämisen voi varmistaa pyytämällä lasta selittämään, mitä on tarkoitus tehdä
- ▶ Tärkeä varmistaa, että esimerkiksi lajikohtainen sanasto on lapselle tuttua. Voi olla, että ”itsestäänselvät” käsitteet eivät kuulukaan lapsen sanavarastoon. Uusien käsitteiden oppiminen on työläämpää. Käytä toistuvasti samoja käsitteitä
- ▶ Tuki sosiaaliseen kanssakäymiseen. Lapsi tarvitsee enemmän aikaa omien mielipiteiden ilmaisemiseen. Hyvä mieltä, miten otetaan puheeksi esimerkiksi mahdollinen änkytys tai epäselvä puhe, jos ilmenee kiusaamista

Visuaalisen hahmottamisen vaikeudet

▶ Visuaalisen hahmottamisen vaikeudet (3%)

▶ Tunnistaminen:

- Visuaalisten ärsykkeiden tunnistaminen vaikeaa (esineet, numerot, kirjaimet, kasvojen ilmeet jne.), vaikka varsinaisessa näkökyvyssä ei ole puutteita
- - jos pitää hakea varastosta urheiluvälineitä, ei löydä niitä, etenkin, jos tavaroiden paikat ovat muuttuneet
- - pelitilanteessa ei erota joukkuekavereita, varsinkin jos peliasut samankaltaiset eri joukkueilla

Avaruudellisen hahmottamisen vaikeudet (reittien, suuntien, etäisyyksien, karttojen ja kaavioiden hahmottaminen vaikeaa, lapsi saattaa eksyä uusissa ympäristöissä, kellon hahmottaminen vaikeaa, näkyy taito- ja taideaineissa vaikeuksina)

- - jalkapallo-ottelussa lapsi saattaa pelata väärään suuntaan
- - ei saa syöttöjä perille oman joukkueen pelaajalle

Visuaalisen hahmottamisen vaikeudet

- Usein myös motorista kömpelyyttä
  - ei osu palloon
- Silmä-käsiyhteistyötä vaativat tehtävät vaikeita
  - koripallossa pallon kuljettaminen vaikeaa
  - kengännauhojen sitominen/vaatteiden napittaminen vaikeaa

Visuaalisen hahmottamisen vaikeudet

- ▶ Treeneissä hyvä käyttää selkeästi erottuvia värejä liiveissä, kun pelataan vastakkain
- ▶ ”Pidä sä toi numero 14” -> millä muulla tavalla voisi tunnistaa oikean pelaajan, kun vaikkapa numeroiden hahmottaminen on vaikeaa?
- ▶ Koska etäisyyksien arviointi on vaikeaa, voi olla hankalaa noudattaa ohjetta: ”Loppukiri 100 metriä ennen maaliviivaa”. Sen sijaan kuvailevampi ohje: ”Aloita loppukiri roskiksen kohdalta”
- ▶ Koska pelin lukeminen voi olla hankalaa hahmottamisvaikeuksien vuoksi, pelaaja voi tarvita erityistä muistuttelua syöttämisestä ja apua huomata, kenelle kannattaa syöttää
- ▶ Merkkitötteröiden käyttäminen
- ▶ Ohjaa hyödyntämään tuntoaistia: missä kohtaa jalassa tuntuu, kun syöttää palloa oikein? Voi harjoitella myös silmät kiinni
- ▶ Isompi lapsi voi kokea hyvin nolona, jos ei itse osaa sitoa kengännauhoja. Juoksee nauhat auki kentällä, ei pyydä apua. Miten tukea tässä hienotunteisesti?

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus

- ▶ **Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus eli dysleksia (6%)**
- ▶ Tunnistaminen:
  - Ei kiinnostusta kirjaimiin
  - Kirjainten nimeäminen/tunnistaminen vaikeaa
  - Kirjainten äänteiden oppiminen vaikeaa
  - Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen hidasta, ei etene ikätasoisesti
    - jos harjoituksissa tehtävä, mikä edellyttää luku-/kirjoitustaitoa, tulee parina olla luku-/kirjoitustaitoinen
  - Luetun ymmärtäminen usein heikkoa, poikkeuksiakin löytyy
  - Voi olla kielellisen työmuistin kapeutta, joka hankaloittaa esimerkiksi ohjeiden mielessäpitämistä

Matematiikan oppimisen vaikeudet

- ▶ **Matematiikan oppimisen vaikeudet eli dyskalkulia (3 -7 %)**
- ▶ Tunnistaminen:
  - Hankaluuksia hahmottaa lukumääriä ilman laskemista
  - Numeroiden nimeäminen/tunnistaminen vaikeaa
  - Lukujonotaidot heikot: lukujen luetteleminen, tuloksen laskeminen, lukujonolla eteneminen hyppäyksittäin vaikeaa
  - Matemaattisten käsitteiden ymmärtäminen vaikeaa: yhtä suuri, vertailu, luokittelu, järjestäminen tietyn kriteerin mukaan
  - Suuret puutteet jo peruslaskutaidoissa

Matematiikan oppimisen vaikeudet

- ▶ Voi olla vaikeaa esimerkiksi muodostaa 4:n hengen ryhmiä valmentajan ohjeesta, tarvitsee tähän apua
- ▶ Ei välttämättä tunnista numeroita pelipaidoista, tarvitsee muun ohjeen
- ▶ Tarvitsee apua matemaattisten käsitteiden ymmärtämiseen: mitä tarkoittaa, jos joka toisen pitää mennä maalin luo ja joka toisen katsomon luo
- ▶ Tulosten tai pistetilanteen laskeminen voi olla vaikeaa. Hankala ylläpitää mielessä tai laskea päässä